

az identitástudat kialakulásában is részt kíván vállalni (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Gyórfy Ágnes, 156. p.). A mély- és hiperfigyelem különbözősége a tanulási modellben a szukcesszivitás felől kerül értelmezésre. Ez a pedagógiai szemléletmód összhangban van a Z- és alfa-generációra különösen jellemző kreativitás elméleti kutatásának legfontosabb konklúziójával. Eszerint a kreatív cselekvés folyamata korántsem csupán a divergens gondolkodáson alapul, hanem a divergens és konvergens gondolkodás együttesen biztosítja a cselekvés sikerességét.

A néptáncszínház elméleti kérdéskörének vizsgálatával a kötet szerzői a néptánc autentikusságának tudományos értelmezői és kulturális értékörző munkáját egyaránt előkészítették. Mindemellett olyan széles diskurzuseretet teremtettek a néphagyomány mozgás- és gondolkodási formáinak vizsgálatához, amelyben magabiztosan mozoghatnak az egyes életműveket vagy dokumentumtárakat feldolgozó szakemberek éppúgy, mint a metaelméleti megalapozást végző kutatók. A kötet a kortárs tudományos diskurzus dinamikus és friss példája, amely a kutatói olvasóközönséget további eszmecserére inspirálja. Reméljük tehát, hogy folytatása következik!

Dergez-Rippl Dóra

Kontra Miklós: Angol és magyar nyelvészeti tanulmányok, Válogatott írások, 1980–2023. Studies in English and Hungarian Language Matters, Selected Papers, 1980–2023. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, 2025, 318 p.

A kétnyelvű tanulmánykötet Kontra Miklós válogatott, 15 angol és 11 magyar nyelvű írását tartalmazza, amelyek 1980 és 2023 között jelentek meg, nem kis részben olyan folyóiratokban, amelyek a magyar olvasóközönség számára nem vagy csak nehezen hozzáférhetők. A szerzői előszóból megtudjuk, hogy mi motíválta a kötet összeállítását és az adott írások kiválasztását, továbbá a szerző több tanulmány-

hoz is kiegészítést, magyarázatot fűz, reflektál a megjelenés óta történt esetleges változásokra. Az első 17 tanulmányt a szerző maga rendezte négy fejezetbe, melyek elsősorban a nyelvkontaktus, a nyelvpedagógia és a nyelvpolitika témakörére fókuszálnak. Az utolsó, ötödik fejezetben kapnak helyet azok az írások, amelyek Vasváry Ödönre, Ország Lászlóra, Michael Clyne-ra és az amerikai magyarokra emlékeznek, valamint köszöntik Herman Józsefet és Rozsnyai Bálintot, beszámolnak Ács Gedeon emléktáblájának avatásáról a dél-baranyai Csúzában, a chicagói Szathmáry Lajos Ilia Mihálynak Szegedre küldött hangosleveléről, és Harold B. Allen amerikai nyelvész két debreceni látogatásáról. A kötet végén névmutató, valamint magyar és angol tárgymutató is található.

Az első tanulmány (*Do not people say such things?*) önálló fejezetet alkot, egy angol szintaktikai jelenséget – a tagadó kérdésekben a *not* tagadószó helyét – vizsgál szociolingvisztikai megközelítéssel, azaz különböző nyelvi (határozatlan névmások, határozószók, az *it* névmás pozíciója, az alany hossza) és társadalmi (a beszédhelyzet, a megszólított személy) változókat is figyelembe véve. A tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a leíró nyelvészek által nyelvtanilag helytelennek vagy nem létezőnek minősített szerkezetet (pl. *Do not people say such things?*) is használhatják a brit angol anyanyelvi beszélők egy-egy adott kontextusban.

A következő fejezet négy magyar–angol nyelvi kontaktusjelenségre fókuszál. Az első tanulmány (*Hungarians turned gateniks in 1990*) azt mutatja be, hogy az angol *-gate* utótagot az 1990-es évek elején kölcsönözte a magyar nyelv és rohamosan sok szóhoz is hozzákapcsolta. A fejezet második tanulmánya (*The messy phonology of Hungarians in South Bend: A contribution to the study of near-mergers*) egy fonológiai-fonetikai vizsgálat, amelynek fő kérdése az, hogy mi történik az egyes magyarországi nyelvjárásokban meglévő zárt és nyílt e különbségével (pl. *ment 'a megy múlt idejű alakja'* szemben a *mɛnt*-tel, aminek jelentése 'ő most vkit/vmit veszélyből kiszabadít') az amerikai magyarok beszédében. A szerző bemutat-

ja, hogy vannak olyan magyarok is az indianai South Bendben, akik kiejtésükben megőrzik az /e/ és az /ɛ/ közti különbséget, ugyanakkor percepciójukban nem észlelik azt. Ennek az az általános nyelvészeti jelentősége, hogy bemutatja: a hangváltozások vizsgálatában elengedhetetlen a produktív és a percepció adatok együttes elemzése. Ebben a fejezetben helyet kap az angolból átvett *heló* szó magyarországi térhódítását nyomon követő írás is (*A heló térhódítása Budapestben*). A tanulmányból kiderül, hogy a kölcsönszó Budapestre terjedt vidékre, majd a környező országok magyar beszélői is átvették, elsősorban a 18-20 éves fiatal beszélők révén. Míg ezek a kutatások az angolnak a magyar nyelvre gyakorolt hatását mutatják be, addig az angol és magyar színnevekkel foglalkozó írás inkább összehasonlító jellegű (*Matching Hungarian and English color terms*). Magyar és amerikai adatközlőknek színmintákat kellett megnevezniük. Az elemzés az ugyanarra a színre adott válaszokat hasonlítja össze, és megállapítja, hogy sem a színnevek mindegyike, sem pedig a világos és a sötét színfogalmak nem fedik le egymást teljes mértékben az angolban és a magyarban. Ezen eredmények alapján Kontra és amerikai szerzőtársa, Leslie B. Barratt, arra hívják fel a figyelmet, hogy nem szabadna sem a szótárkészítőknek, sem a nyelvtanároknak azt feltételezniük, hogy a színnek észlelése a két nyelv beszélői körében ugyanúgy történik, hanem konkrét példák segítségével kell a színneveket illusztrálni annak érdekében, hogy egymásnak megfeleltethetők legyenek az angolban és a magyarban.

A nyelvpedagógia témakörébe tartozó hét tanulmány mindegyike fontos témát tárgyal. Az első ilyen téma az angol nyelvváltozatok kérdéséről veti fel (*On teaching English in Hungary in the 1970s*), és megállapítja, hogy míg az 1970-es években az angoltanítás Magyarországon a brit változat tanítását jelentette, az 1980-as években az amerikai angol is bekerült a köztudatba mint tanítható nyelvváltozat. Ez lehetővé tette, hogy ne csak a brit változat, hanem mellette az amerikai angol is teret nyerjen az iskolai angoloktatásban. Ez a gondolatmenet

helyet kap a következő írásban is (*Angol nyelvi és kulturális imperializmus és magyar tanárképzés*), amely – egyebek között – arra a kérdésre is választ keres, hogy az angol melyik változatát (a britet vagy az amerikaiat) kellene Magyarországon tanítani. Ezen túl felhívja az angoltanárok figyelmét arra, hogy az angol nyelvi és kulturális imperializmus terjedése helyett a nyelvi ökológiai paradigma terjedését tartsák szem előtt, vagyis ahhoz, hogy az angol és más nyelvek közötti strukturális és kulturális egyenlőségek megszűnjenek, az anyanyelv megőrzése, a kultúrák közti ismeretek tanítása és a nyelvtanulással kapcsolatos káros ideológiák felszámolása is fontos szerepet kell, hogy kapjon. A következő két tanulmány (*A kontextus szerepe az angol aspirálatlan zárhangok percepciójában* és *On teaching English rhythm to Hungarians*) fő üzenete az, hogy mind az aspirálatlan zárhangokat, mind pedig az angol beszédritmust és intonációt tanítani kell(ene) az angolórákon és a tanárképző programokban is, mert az angol anyanyelvi beszélők számára a nem anyanyelvi beszélők által ejtett aspirálatlan zárhangok és a nem anyanyelvi intonáció nem minden esetben teszi érthetővé a külföldiek angol beszédét, következésképpen az anyanyelvi beszélők nem anyanyelvekkel szembeni attitűdjeit is megváltoztathatja, negatívabbá teheti. *A Használható még a lufis könyv Amerikában?* című írás egy 1989-ben megjelent, fiatal amerikai magyaroknak Budapestben készített képesszótárra reflektál (Biro et al. 1989). Mivel a szótár összeállításakor különösen figyeltek a szerzők arra, hogy átfogó témaköröket, valamint általános kifejezéseket és szavakat tartalmazzon, ezért a szótár – egy-két elavult szó és kulturális ismeret kivételével – ma is jól használható, nem csak fiatalok, hanem minden angol vagy magyar nyelvet tanuló számára. A fejezet utolsó két tanulmánya (*Ups and downs in English language teacher education in Hungary* és *Jövőt formáló nyelvi nevelés*) a magyarországi angoltanárképzés és általában a magyar pedagógusképzés kihívásait elemzi. Először az 1970-es és 1980-as évek egyetemi szintű angoltanárképző programjait vizsgálja kritikus szemmel

a szerző, és megállapítja, hogy ezek a programok egyáltalán nem készítették fel a hallgatókat a tanításra, mert főként a filológus- vagy tudósképzést tekintették központi céljuknak. Azonban az 1990-es években létrehozott – és a bolognai rendszer 2000-es évek elején történt bevezetésével meg is szüntetett – hároméves nyelvtanárképző programok az alkalmazott nyelvészetet, a nyelvpedagógiát és a gyakorlati órák számának növelését helyezték középpontba, melynek segítségével felkészültebb nyelvtanárokat képző programokat sikerült kialakítani. A pedagógusképzés egészében is szükség lenne nyelvi szemléletváltásra, és a sztenderd nyelvi ideológiát előtérbe helyező iskolai nevelés és tanárképzés helyett a hozzáadott nyelvpedagógiai szemléletet kellene elterjeszteni. Ez a nyelvvel kapcsolatos közbeszédre is igaz: a lingvicizmust, azaz a bizonyos csoportok közötti, nyelvi alapon nyugvó diszkriminációt le kell cserélni egy olyan diskurzusra, amely a különböző nyelvváltozatokat elfogadja és értékékként kezeli.

A nyelvi jogokkal és nyelvpolitikával foglalkozó tanulmányok az egyenlőség és a diszkrimináció kérdését állítják középpontba. A Peter Trudgill-lal készült interjú (*If women are being discriminated against, you don't say "You should become a man". An interview with Peter Trudgill on sociolinguistics and standard English*) bemutatja, hogy Trudgill hogyan kezdett el a szociolingvisztikával foglalkozni az 1970-es években, majd a beszélgetés kitér a szociolingvisztikai szemlélet alapelveire, a nyelvváltozatok egyenrangúságának elvére, és arra is, hogy a nyelvváltozatok nem diszkriminatív megítélése a társadalom feladata, vagyis amennyiben egy nem sztenderd nyelvváltozatot beszélővel szemben előítélettel viselkedik a társadalom, akkor nem az így beszélő(k) nyelvváltozatát kell megváltoztatni, hanem az előítéletes társadalmi csoportok nyelvekről való gondolkodását. A nyelvi emberi jogok kérdésével a szerző három tanulmánya is foglalkozik. A (*Linguistic human rights and/or security policy*) című írás biztonságpolitikai szempontból vizsgálja meg a kisebbségek nyelvhasználatának lehetőségeit, és arra a megállapításra jut, hogy azok az

államok, amelyek egynyelvű oktatási programok révén próbálják asszimilálni a kisebbségi nyelveket beszélő közösségeket, nyelvi emberi jogokat sértenek. A fejezet egy másik tanulmánya az 1995. évi szlovákiai államnyelvtörvényt elemzi (*On the right to use the language of one's choice in Slovakia*), amely a nyelvi jogok megsértésének nemzetközileg is hírhedt, eklatáns példájává vált. Egy következő írás (*British aid for Hungarian deaf education from a linguistic human rights point of view*) amellest érvel, hogy a magyarországi siketeket nyelvi kisebbségként kellene kezelni, és biztosítani kellene számukra az anyanyelvi, tehát magyar jelnyelven folyó oktatáshoz való jogot, nem pedig rájuk kényszeríteni a többségi (hangzó) magyar nyelv megtanulását. Végül a *Hungary: a sham fight-back against the domination of English* című tanulmány az angol dominanciája elleni küzdelmet színlelő magyarországi nyelvpolitikát bírálja. Miközben a politikai diskurzus a magyar nyelv védelmét hangsúlyozza, valójában nem kínál szakmailag átgondolt és következetes nyelvpolitikát, így aztán az angol privilegizált helyzete tovább erősödik az oktatásban is, miközben más idegen nyelvek tanítása egyre inkább háttérbe szorul.

Kontra Miklós válogatott írásait tartalmazó kötete a szociolingvisztika nézőpontjából enged betekintést a nyelvészet több alterületébe. Teszi mindezt úgy, hogy a nyelvhasználatot a társadalmi változók kontextusában vizsgálja. Érinti a szociolingvisztika számos alapvető tételét: a különböző nyelvváltozatok egyenrangúságától kezdve a kisebbségek nyelvi jogainak elismerésén át a nyelvi alapon történő diszkrimináció elleni küzdelemig. A kötet abban is kiválóan példát mutat, hogy a tanulmányok alapjául szolgáló kutatások adatait széles módszertani eszköztár bemutatásával, empirikus adatgyűjtési módszerekkel támasztja alá. Bemutatja, hogy a nyelvi jelenségek vizsgálatát nem célszerű csak elméleti, kontextusfüggetlen módon, strukturális nyelvészeti szempontból elvégezni (lásd Cseresnyési és Kontra 2024). A nyelv és a társadalom egymástól elválaszthatatlanságát az is mutatja a kötetben, hogy több tanulmány

akár egy másik fejezetben is helyet kaphatna – azaz a magyar–angol nyelvi kontaktusoknak vagy a nyelvi jogok kérdésének meghatározó jelentősége van a nyelvpedagógia területén is.

A szerzői előszóban több tanulmányhoz kapcsolódóan is olvashatjuk Kontra Miklós kiegészítő megjegyzéseit (pl. *On teaching English in Hungary in the 1970s*), s egy-egy tanulmánnyal a szerző maga is visszatekint (pl. *Használható még a lufis könyv Amerikában?*). Ezen túl is érdemes lenne megvizsgálni és a válogatott írások eredményeivel összehasonlítani, hogy a tanulmányok alapját képező 1980-as, 1990-es vagy akár a 2000-es évekbeli adatgyűjtések óta eltelt évtizedekben történt-e változás a nyelvhasználatban, azaz mi jellemzi ezeket a nyelvi kérdéseket mai magyar társadalmainkban. A kötet kiváló kiindulópontot és inspiráló módszertani ötleteket kínál annak vizsgálatára, hogy az elmúlt évtizedek társadalmi változásai hogyan befolyásolják mai nyelvhasználatunkat.

Balogh Erzsébet

Hivatkozások

- Biro, Ruth G.–Kontra Miklós–T. Radnai Zsófia 1989. *Hungarian Picture Dictionary for Young Americans. Angol–magyar képezzótár. Bilingual Edition.* Budapest, Tankönyvkiadó.
- Cseresnyési László–Kontra Miklós 2024. *Empirical linguistics. A cautious obituary. Argumentum*, 20, 276–286. p. <https://doi.org/10.34103/ARGUMENTUM/2024/16>

Parapatics Andrea: A múltban gyökerező identitás jelene és jövője. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 238. Budapest–Veszprém, Tinta Könyvkiadó–Pannon Egyetem, 2025, 447 p.

Napjaink egyik népszerű, a laikusok és a tudomány emberei érdeklődésére is számot tartó témája az identitás, ami egy sok szempontból nehezen megfogható, komplex és dinamikusan alakuló, folyamatosan változó struktúra. Erre a változó természetére, időbeliségére utal a kötet címe is, amely azonos annak a 2023. június

21–24. között a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi (ma már Humántudományi) Kara által Veszprémben megrendezett nemzetközi, interdiszciplináris konferenciának a címével, amelyen az itt közölt, szerkesztett és bővített, válogatott tanulmányok előadásként hangzottak el.

Bár a vaskos kötet a Tinta Könyvkiadó *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* sorozatában jelent meg, a benne foglalt írások zöme nem nyelvészeti témájú, hanem olyan színes és változatos palettát tár elénk, mint amilyen maga a központi elem, az identitás. A könyv 34 tanulmányt közöl a nyelv-, az irodalom- és a kultúratudomány, a pszichológia és neveléstudomány, az építészet köréből, valamint az identitáskutatás további aspektusairól magyar, angol és francia nyelven. A tudományos világ érdeklődését tükrözi az is, amit a szerkesztőtől és egyben a konferencia egyik szervezőjétől, Parapatics Andreától tudunk meg az *Előszóban*: ti. hogy a választott téma (identitás) a vártnál jóval nagyobb számban és körben vonzotta a kutatókat: nyelvész, irodalomtudós, történész, néprajzkutató, pszichológus, neveléstudós, építész, filozófus, médiakutató, szociológus, akik – a kötet értékességéhez nagyban hozzájárulva – mind a saját tudományterületük nézőpontjából vizsgálták ugyanazt a kérdést, így amíg ők egymást a konferencián meghallgatva, mi a tanulmányokat elolvasva eddig kevésbé ismert vagy akár teljesen ismeretlen szempontokkal is gyarapodhatunk.

A – négynapos, négyelvű interdiszciplináris – konferencia szervezőinek célja (hogy közös gondolkodásra hívja azokat a magyar, európai és tengerentúli kutatókat, akik különféle tudományterületek képviselőiként más-más módszerekkel, eszközökkel és megközelítésekben vizsgálják az identitás fogalmát, típusait, viszonyrendszerét és azok változásait, mely változások a kortárs társadalmakkal szemben jelentkező meghatározó kihívások alapját képezik) a könyv tartalomjegyzékét látva maradéktalanul teljesült, hiszen a hazai és nemzetközi – 13 országból, 35 egyetemről és 16 további intézményből érkezett – előadók (összesen